

Оп. 4. - Спр. 11. - Арк. 21; 26. ЦДАГОУ. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 12. - Арк. 13; 27. ЦДАГОУ. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 12. - Арк. 182; 28. ЦДАГОУ. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 12. - Арк. 230; 29. Там само. - Спр. 11. - Арк. 24; 30. Там само. - Спр. 39. - Арк. 19; 31. Там само. - Ф. 59. - Оп. 1. - Спр. 226. - Арк. 56; 32. Там само. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 39. - Арк. 13; 33. ЦДАГОУ. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 17. - Арк. 144; 34. Цит.: Анфилов В.А. Бессмертный подвиг.-М., 1971.-С. 213; 35. ЦДАВОУ. - Ф. КМФ-8. - Оп. 2. - Спр. 146. - Арк. 29; 36. ЦДАГОУ. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 26. - Арк. 12; 37. ЦДАГОУ. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 26. - Арк. 76; 38. 1418 дней войны: Из воспоминаний о Великой Отечественной. - С.63; 39. ЦДАГОУ. - Ф. 57. - Оп. 4. - Спр. 37. - Арк. 18; 40. Киевский Краснознаменный. - М., 1969.-С. 170; 41. ЦДАВОУ. - Ф. КМФ-8. - Оп. 2. - Спр. 146. - Арк. 25; 42. ЦДАВОУ. - Ф. КМФ-8. - Оп. 2. - Спр. 146. - Арк. 9.

Г. М. Стародубець

ОРГАНІЗАЦІЯ САМООБОРОНИ УКРАЇНСЬКИМ ПОВСТАНСЬКИМ ЗАПІЛЛЯМ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1943 – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1944 РР.

Дослідження історії українського національно-визвольного руху середини ХХ століття стало одним з найпріоритетніших завдань і напрямків сучасної вітчизняної історичної науки. Його становлення та розвиток потребує певного теоретичного та прикладного осмислення з погляду історичних уроків. Проблема соціально-економічного підґрунтя українського повстанського руху в роки Другої світової війни, його векторної спрямованості є актуальною в силу унікальності його природи. Найповніше засвідчують це наукові та політичні дискусії, що розгорнулися з приводу відзначення подій 1943 р. на Волині, формуванні дивізії СС «Галичина» і є далеким від свого завершення.

Проблема творення і діяльності Української Повстанської Армії в останнє десятиліття стала об'єктом дослідження багатьох вчених – істориків. Як наслідок — опубліковано значну кількість різнопланової наукової та науково-публіцистичної літератури. Проте на цьому фоні поодинокими видаються публікації, що стосуються висвітлення соціально-економічних аспектів даної проблеми. Досі немає системного комплексного наукового дослідження, присвяченого становленню та функціонуванню повстанського запілля в цілому, та організації його самооборони зокрема. Військово-політичний аспект роботи ОУН (б), діяльність спеціальних органів УПА (ВІЖ, СБ, СКВ тощо) стала об'єктом дослідження окремих вітчизняних вчених-істориків. Серед найпомітніших наукових розвідок слід виділити праці Веденєєва Д., Сергієчка Г., Лисенка О., Киричука Ю. та ін.¹. Разом з тим, проблема організації збройної боротьби в середовищі запілля УПА залишається майже не вивченою, але саме вона відіграла важливу роль у стосунках між місцевим українським населенням та іншими суб'єктами антиокупаційного руху Опору.

Насамперед окреслимо сутнісний зміст термінологічного значення «повстанське запілля». Як відомо, домінантою українського повстанського руху другої половини 1943 р., що найбільш повно розгорнувся у північно-західному регіоні України, була Українська Повстанська Армія. Вона являла собою збройну формацію на зразок партизанської армії, місцем дислокації якої були, як правило, лісові масиви Волині та Полісся. Соціально-економічним підґрунтям УПА якраз і виступало запілля, що водночас виконувало функції тилових органів матеріального, кадрового забезпечення фронту та підпілля.

Серед низки найважливіших завдань повстанського запілля, становлення якого відбувалося в другій половині 1943 року, варто виділити питання організації самооборони місцевого населення. Метою даної роботи є визначення форм та методів організованої самооборони, масштаби її поширення, окреслення кола завдань, що стояли перед її учасниками, виділення особливостей творення в окремих регіонах — Волині, Поліссі та Галичині. Зауважимо, що об'єктом нашого дослідження виступають самооборонні відділи, створення яких ініціювалося керівництвом ОУН(б) в період організаційного оформлення УПА та переходу до нової тактики боротьби — від «оборонної» до так званої «зачіпної».

Одним із перших офіційних документів українського повстанського руху щодо формування української самооборони, виокремлюється Наказ Кліма Савури від 30 серпня

1943 р., адресований комендантам запліля в справі організації самооборони². Причиною появи даного документа стало посилення окупаційного тиску на населення північно-західних українських земель у зв'язку з невдачами німецької армії на Східному фронті. «Вороги, — говорилося в наказі, — не перебирають в засобах, вживають проти безборонного населення добре озброєних військових частин, найманих банд сексотів, послуговуються підступом, провокацією». В цій ситуації дуже гостро постало завдання фізичного збереження власних сил, тому, як вкрай необхідне, визначалося «негайно приступити до самооборони. Кожний надрайон, район, село повинно стати військовим табором, а увесь нарід, здібний до оборони і наступу, — вояками». До основного тексту додавалася інструкція («залучник»)³. Виконання наказу покладалося на організаційно-мобілізаційних референтів воєнних округ.

Безпосередньо організація оборони місцевого населення входила в перелік посадових обов'язків коменданта села, району, надрайону тощо. Перед ним ставилися завдання збору розвідувальних даних, налагодження системи початкового військового навчання дорослих та молоді, розробка тактичної схеми оборони села на випадок ворожого нападу.

Одночасно на теренах дислокації воєнної групи «Буг» (Львівщина) поширюється наказ від 30 серпня 1943р. «організувати по станицях боївки з 3-4 людей і бити большевицьких партизанів». Створення їх обов'язково трималося в таємниці. «Про таку боївку ніхто поза станичного не сміє знати». На той час галицьке керівництво не ставило своїм завданням умасовлення легального збройного опору з тим, щоб не загострювати стосунків з німцями. Зокрема обумовлювалася вказівка «не виступати тоді, як в селі німці». Зверталася також увага на те, щоб «виступати проти партизан дуже обережно, щоб не було жертв з нашої сторони. Нам головне, щоб партизани мали страх, що їх тут б'ють, щоб більше комуна не посилала своїх партизан»⁴. У іншому документі, теж поширюваному на Львівщині, так само йдеться про «творення боївок без зброї, які складатимуться з 15-20 чол., а коли зайде потреба, то й більше», але вже на цілком легальній основі. Наголошувалося, що «боївку мусить мати кожний районний та кожний кущовий. Вона завжди мусить бути під рукою районного та кущового провідників». В даному випадку такий загін виконував функції не стільки самозахисного, скільки поліцейського характеру. У її завдання входило «стежити за виконанням наказів організації, як виданих до членів, так і до селян. Велику уваги звертати також на збирання збіжжя з поля, орання та сіяння, ходити від хати до хати контролювати, чи є криївки, коли ще нема, то побити немилосердно за те, що не дбає про себе. Боївка відповідає, коли хоч один повезе поставку збіжжя німцям»⁵. Зауважимо, що у документах цього періоду, поширюваних на Галичині, не зустрічаємо терміну «кущові відділи самооборони», що дає підстави стверджувати, що така форма самооборони в другій половині 1943 р. не набула поширення в цьому регіоні. Про причини такого явища йтиметься нижче.

В організаційному відношенні кущові відділи самооборони (СКВ) виступали адміністративною одиницею збройного підпілля, спроможною діяти самостійно. СКВ складався з декількох боївок, очолюваних районовим командиром. Загальне керівництво здійснював Провід, до складу якого входили: кущовий, військовик, господарник, пропагандист, референт СБ і референтка УЧХ (Українського Червоного Хреста)⁶. Окремим структурним підрозділом місцевої самооборони виступали так звані відділи особливого призначення (ВОП). В архівних документах поки що не віднайдено матеріалів, які б конкретно визначали межі їх повноважень. Сучасні вітчизняні дослідники у своїх роботах теж посилаються на існування таких підрозділів, не даючи їм вичерпної характеристики⁷. Дещо суміжні функції із самооборонними відділами виконувала «сільська поліція, або як її називали «сільська безпека»...Поліцейські зобов'язані були слідкувати за порядком в селі, доповідати своєму підрайонному коменданту про жителів села, які підтримували зв'язки з німцями, і про всіх неблагонадійних осіб»⁸.

Що ж спонукало бандерівську ОУН офіційно ініціювати створення самооборонних відділів — посилення німецького окупаційного тиску, чи наближення радянського фронту?

На нашу думку, відповідь на це питання матиме специфіку з огляду на регіон. Ситуація, яка склалася на Волині, значною мірою відрізнялася від тієї, яка панувала в Галичині. Професор С. Макарчук стверджує, що «стимулом до творення самооборони не був радянський фактор. Дії самооборони були продиктовані антинімецькими настроями»⁹. Такого ж погляду дотримуються й інші автори, наприклад Ю. Киричук¹⁰. Поділяючи в цілому дану позицію, зауважимо, що така ситуація була характерною здебільшого для волинського регіону, де питання захисту від німецького свавілля надзвичайно гостро стояло впродовж усього періоду окупації. У вищезгадуваній нами Самооборонній Інструкції серед основних ворогів у першу чергу названо «німців», а вже потім — «поляків, що є на услугах німців і большевиків,.. большевицькі банди на північних наших землях»¹¹. На Галичині організовані самооборонні боївки в селах та містечках (не маємо на увазі УНС) з другої половини 1943 р. формувалися здебільшого для захисту населення від радянських партизанів, німецьких окупантів та польських боївок. Німецький окупаційний режим в Галичині був не настільки жорстоким, як на Волині. Напруження між окупантами та українською громадськістю певною мірою нейтралізувалося діяльністю Українського Центрального Комітету, що активно співпрацював з окупантами. Повернення радянської влади для основної маси галичан асоціювалося з процесами радянзації 1939-1941рр., тому сприймалося як невідворотне зло. Можна сказати, що організоване створення самооборонних боївок на Галичині збігається в часі з появою радянських партизанів та активізацією польської самооборони, хоча присутність німецьких окупантів значною мірою також детермінувала даний процес.

Через два місяці після виходу наказу Кліма Савури про створення СКВ командир військової округи «Турів» (регіон Волинської області та півдня Берестейської області Білорусі) Рудий (Юрій Стельмашук) видає Наказ ч.2 організаційно-мобілізаційним референтам «творити по станицях сильні відділи самооборони під назвою «Вільне козацтво»». Вказувалося на необхідність «заблокувати ворога в точках його опору через понищення мостів, порвання, мінування і дроблення вовчих ям по дорогах, та через укріплення більших лісових масивів барикадами, перепонами і т. п.». Важливе місце надавалося організації охорони села шляхом «виставлення стійок, варт, підслухів. Всі ліси і поля мусять бути як вдень так і вночі патрульовані». З цією метою рекомендувалося «поділити ліси і поля поміж поодинокі села..., виготовити плани оборони сіл та евентуального відступу населення під час ворожого наскоку»¹².

У цьому ж наказі йшлося про створення спеціальних поліційних загонів для охорони внутрішнього порядку на зразок тих, які діяли в Галичині, про що вже йшлося вище. Давалося доручення «припоручити адміністрації, щоб в порозумінні з компетентними чинниками створила в кожній станиці району «Службу Порятунку» (поліційні станиці, які в адміністративно-порядкових справах будуть підлягати головам районних управ)»¹³. Окремим пунктом виділялася необхідність творення силами організаційної сітки ОУН «на кожному зв'язкову лінію ... боївки від 5-10 людей з добрим озброєнням»¹⁴.

Організація самооборони в запіллі велася в тісній співпраці з УПА. Повстанські лідери, усвідомлюючи життєву необхідність такого союзу, різко засуджували будь-які прояви зверхнього ставлення вояків УПА до місцевого селянства. «Відношення наше до населення, — йшлося в одній із Інструкцій, — мусить бути прихильне, щире і увічливе. Ми мусимо жити разом з населенням і не вільно нам від населення відсепаруватися зарозумілістю»¹⁵. В одному із наказів коменданта «Січі» (ВО «Турів») вказується, що «самооборону централізують бойові командири від відділів УПА, що оперують в даному терені... Військових інструкторів для військового вишколу молоді і взагалі усього громадянства вишколюють в УПА (військовий вишкіл терену належить також до УПА)»¹⁶. Цим самим забезпечувався органічний зв'язок запілля з Українською Повстанською Армією. Якщо взяти до уваги той факт, що мобілізація до лав УПА здійснювалася за рахунок місцевого населення, то в належному рівні його військової підготовки повстанські командири були дуже зацікавлені.

Після звільнення західних областей України від німецьких окупантів та повернення

радянської влади тактика збройної боротьби УПА і ОУН дещо змінилася. Питання координації спільних військових дій повстанської армії та збройних підрозділів запілля стало досить актуальним. На початку червня 1944 р. на теренах УПА - Захід було поширено Наказ ч.1., в якому йшлося про те, що «акції мусить кожен командир перепроводжувати виключно в порозумінні з тереновим провідником (окружним чи повітовим)... Між ними мусить бути стисла співпраця»¹⁷.

Така форма боротьби на той час була визнана повстанським керівництвом найбільш оптимальною, оскільки «утруднювала ворогові поборювання УПА і підпілля та закріплення большевицької окупації. Завдяки СКВ стало можливим організувати майже в кожній місцевості негайні оборонні збройні акції та наносити ворогові зовсім несподівані болючі удари»¹⁸.

Із щомісячних інформаційних звітів про стан справ у військових округах можна зробити висновки щодо динаміки рівня організації місцевої самооборони залежно від регіону, масштабів поширення радянської пропаганди, близькості фронту та інших чинників. Досить потужною вона була в південних регіонах Волині, у місцях дислокації військової округи «Богун». Так, в одному із звітів за жовтень 1943р. наголошується на тому, що «самооборона, як одна із основних ліній нашої військової політики проводиться в терені ВО в широкому масштабі. На терені всіх надрайонів діє у 80% справно служба обсерваційно-алярмова вдень і вночі. Рівно ж акція криївок набирає щораз більшої популярності». Значного розмаху набула також «акція зривання мостів, мінування доріг, знімання телефонічних стовпів, нищення польських пам'ятників по всій ВО»¹⁹.

Аналіз вищенаведеного документа дозволяє виокремити деякі основні функції самооборони. Безумовно найважливіша з них — захист українського населення від ворожих нападів: німецьких, польських та радянських. Ставилось завдання «заблокувати ворога в його опорних пунктах. Якщо можна — його зліквідувати. Це відноситься як до німців, так і до большевицьких партизан»²⁰. В українських архівах зберігається значна кількість документів, які містять інформацію про проведення так званих «відплатних акцій» українських боївок, організацію превентивних нападів на ті чи інші ворожі об'єкти.

Відомо багато прикладів сутичок боївок самооборони з німецькими окупантами. Так, у ході осіннього збройного протистояння з гітлерівцями самооборонні кушові відділи запілля визвольного руху мали 129 сутичок з карателями. Повстанці вбитими і пораненими 414 чоловік. За українськими джерелами, німці не дорахувалися 1500 вояків²¹. Головна причина антинімецького протистояння — опір фізичному винищенню українського населення окупантами та «боротьба за врожай» 1943 р.

Місцеві самооборонні відділи як на теренах Волині-Полісся, так і Галичини у непоодиноких випадках вступали у збройні сутички з відділами польської самооборони. Для прикладу, «27 грудня 1943 року в с. Сади Малі Дубенського району прибули поляки, які мали за ціль грабувати місцеве населення. Сільська самооборона звела з ними бій і прогнала до Дубна»²²; 22 вересня того ж року, «відбиваючи атаку польської банди на село Лизяни Березнівського району, місцевий самооборонний відділ убив 10 нападників»²³. Часто самооборонні відділи здійснювали превентивні збройні акції. Наприклад, на початку січня у Дубенському районі «відділ УПА разом з місцевою самообороною заатакували село Бортницю, де досі знаходився державний маєток, в якому працювало багато поляків — німецьких вислужників. Фільварок та польські хати спалено»²⁴.

Важливе значення в плані захисту місцевого населення надавалося організації вартової служби. З цією метою керівники місцевої самооборони організовували «нічні і денні варти, в деяких місцях, залежно від теренових вимог, потворено обсерваційні пункти. В кожному селі установлено алярмові знаки (рейка, дзвін, сирена)»²⁵.

Друга функція — організація підпільно-диверсійної роботи у ворожому тилу («мінування доріг, роблення барикад²⁶;... псування телефонічних стовпів»²⁷ і т. п.). Організація такої діяльності спрямовувалася на послаблення ворожих сил, обмеження впливу ворога у терені. З цією метою часто створювалися «диверсійні групи, які разом з

цивільним населенням нападали на відступаючі відділи німецької армії і їх роззброювали»²⁸. Іншим не менш важливим завданням підпільників було збір розвідувальних даних стосовно кількості ворога, «його силу, рух, боєздатність, слабкі його сторони, озброєння, настроїв тощо»²⁹. Певне уявлення про стан організації даного виду роботи дає Звіт організаційно-мобілізаційної референтури ВО «Богун» від 11 грудня 1943р. У ньому, зокрема, йдеться про те, що «в цілому терені ВО продовжується творення боївок, диверсійних груп і боївок з спеціальним завданням. На терені Тараса створено вже по селах скошеровані рої, які мають завдання стежити за ворожими рухами, нападати на нього в міру можливості і здобувати зброю». Робота продовжувалася навіть у районах, контрольованих ворожими чинниками, наприклад «у терені Самари... створено чотири диверсійні групи по 25 людей кожна»³⁰.

Як окрему, третю функцію, варто виділити організацію розвідувальної роботи. У повстанському запіллі широко використовувалися можливості агентурної розвідки. У згадуваній нами Самооборонній Інструкції питання розвідки і зв'язку виділені в окремий розділ. У ньому підкреслювалося, що «успіх наступу й оборони у великій мірі залежить від розвідки. Себто від того, що ми будемо знати про ворога, про його силу, рух, боєздатність, слабкі його сторони, озброєння, настроїв тощо». Далі йшлося про необхідність докладного розвідування інформації «про бойовий стан ворогів у містах, містечках, на залізницях, мостах. Докладно установити, які сили, з яких людей складаються, чи є постійно, чи найжджають, де квартирують». Було визначено за необхідне «усталити в селах розвідчу службу, числом залежно від потреб, що кожного дня контролюватиме всі ліси, загайними, дебри, поля і вишукуватиме там ворога»³¹. Керівництво УПА досить активно використовувало розвідувальні дані, зібрані відповідними структурами запілля, для організації військових операцій. Така співпраця базувалася на добровільних засадах. Основним мотивом співробітництва рядового членства ОУН СД не міг бути примус, а лише свідоме прагнення досягнути спільної мети — відвоювати незалежну українську державу.

Структурні та функціональні зміни самооборонних відділів відбулися на початку 1944р. В кінці січня з'являється Наказ до всіх підрайонових команд запілля, що безпосередньо стосується реструктуризації даних підрозділів. Керівництво тереновими відділами самооборони перекладалося на командантів підрайонів запілля. Самооборона визначалася як «зorganizований в групи актив членів і симпатиків ОУН СД, який мусить зійти з поверхні в підземелля». Вона включала в себе: «всі Відділи Окремого Призначення (ВОП), всі боївки, всі скошеровані рої, вишкільні сотні та відділи добровольців..., які не належать до регулярних частин УПА. До УПА належать ті, що перейшли через кадровий кіш»³². Змінювалася і тактика боротьби самооборонних відділів на час переходу фронту. Вони повинні були розділитися на дрібні групи, ставши тим самим більш мобільними та рухливими. Керівництво повстанського руху, враховуючи тогочасні реалії, відмовилося від тактики активного опору наступу радянської армії. Головне завдання полягало в тому, щоб підготувати психологічно і матеріально Українську Повстанську Армію, а головне — її запілля, до боротьби з новим, значно серйознішим ворогом — радянською владою.

Надзвичайно важливою ділянкою роботи залишалось здобуття зброї. Організація такої ділянки роботи значною мірою так само покладалася на відділи самооборони. Її члени залучалися до збору та «магазинування» зброї, продовольчих запасів, одягу, взуття, тобто всього того, без чого не могла існувати повстанська армія. До обов'язків командирів підрайонів входило забезпечення «відповідного розподілу зброї між членів та інших груп самооборони... Всі члени ОУН і весь актив негайно мусили бути озброєними». Наказувалося «всі сили на той час кинути на здобуття зброї». Більше того, «відділи УПА свою зброю і амуніцію» теж повинні були «віддати для запілля»³³.

Часом дослідники, даючи характеристику українській самообороні періоду 1943-1944 р., не звертають належної уваги на особливості її творення, діяльності та функціях у двох різних регіонах — Галичині та Волині. Зауважимо, що завдання, які стояли перед творцями відділів самооборони на північно-західних землях України, були дещо іншими, ніж у галичан. По-перше, їх творення у волинсько-поліському регіоні великою мірою було

зумовлене не лише фізичною наявністю тут трьох ворожих чинників — німецького окупаційного режиму, польського елемента та радянських партизанів, а й значно більшою активізацією їх діяльності в 1943 р. В контексті сказаного, підтримуємо думку українського вченого — історика Русначенко А., котрий, виділяючи особливості тогочасного військово-політичного становища в Галичині, звертає увагу на «кращі умови, в яких жило населення Галичини,... сильні позиції польського підпілля і загалом відсутність того хаосу, який панував з початком війни на Волині і Поліссі»³⁴.

Зростання напруженості у відносинах між усіма суб'єктами збройного протистояння в західноукраїнському регіоні спостерігалось в період літньої жнивної кампанії. Саме тоді надзвичайно актуальною стала проблема збирання та збереження врожаю. Німецькі окупаційні органи влади доклали чималі зусилля на організацію «викачування» хліба та іншого продовольства з українського села. В цій ситуації ОУН(б) ініціює організоване творення боївок самооборони, новоствореній місцевій українській адміністрації наказується значної уваги надавати збереженню населенням збіжжя й харчових припасів від грабежів німців, червоних партизанів і різних банд.

По-друге, населення північно-західних земель швидше, ніж західних, відчуло наближення фронту, а, значить, і повернення радянської влади. Тому організована підготовка до «перебування в підрадянській дійсності» тут почалася заздалегідь. Позиція галичан була дещо іншою. Тогочасні політичні огляди, підготовлені відповідними службами бандерівської ОУН, звертають увагу на те, що в кінці 1943р. «українські інтелігентські круги (Тернопільщина — Авт.) після великої паніки... в дечому успокоїлися і збайдужіли. Жодної уваги не звернено на принцип самооборони. Стара інтелігенція рішила за всяку ціну емігрувати, молода зовсім не знає, що робити»³⁵. Не дуже змінилася ситуація і перед самим приходом радянської армії. Судячи з бандерівських звітів за лютий — березень 1944р., на теренах Дрогобиччини ситуація мала доволі песимістичний вигляд. В одному з таких документів підкреслюється, що «останній місяць можна назвати та коротко очеркнути як період очікування невідомого приходу більшовиків та відступу німецького окупанта зі західноукраїнських земель. В обличчі тих загальносвітових подій і фактів... українська маса дещо зрушилась, ворухнулась та дала певні прояви свого життя». Проте автор з боєм зауважує, що «на прихід більшовиків, хоч і рішилися їх стрічати, українські маси не підготовлені і незабезпечені, бо чи має кожний господар хоча би заховані харчі, чи інше майно, або хоч приготовану криївку? Ні! Він чекає! Він вірний засадам «хлопської філософії», бо боїться, щоб часом праця не пішла на марне»³⁶.

Таким чином, з другої половини 1943 р. керівництво УПА та ОУН (б) ініціюють створення різних форм організованої української самооборони. Основна мета даних структур полягала у захисті повстанського запілля від фізичного винищення місцевого населення та матеріального пограбування його окупантами. Становлення та формування самооборонних відділів з другої половини 1943 р. організованіше та динамічніше проходило на Волині та Поліссі. Вступ радянської армії на територію галицьких областей весною 1944 р. та активізація тут польської самооборони детермінували розгортання даного процесу в цьому регіоні. Особливості його розвитку, ступінь та масштабність взаємодії з іншими суб'єктами військово-політичного протистояння на західноукраїнських землях потребує подальшого детальнішого вивчення і висвітлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Веденєєв Д. До питання про тактику дій підпілля ОУН (друга половина 1940-х - початок 1950-х років) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць Вип.6. — К., 2002. — С.449-457; Веденєєв Д. Організаційна еволюція Служби безпеки ОУН (С. Бандери) (1939-поч.1950-х років) // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. — К., 2001. — Вип. 44. — С.188-194; Сергієчко Г.М. З історії партизанської розвідки ОУН-УПА: (Особливості розвідувальної діяльності націоналістичних партизанських формувань, що діяли на території України в другому періоді Великої Вітчизняної війни) // Трибуна. — 2001. — №3-4. — С.36; Матеріали та документи служби

безпеки ОУН (Б) у 1940-х рр. Зібрали та впорядкували Лисенко О., Патриляк І. — К., 2003. — 253 с. Киричук Ю. Український національний рух 40-50 років ХХ століття: ідеологія і практика. — Львів, 2003; 2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління в Україні (Далі — ЦДАВО України). — Ф.3833. — Оп. 1. — Спр. 48. — Арк.11; 3 Центральний державний архів громадських об'єднань України (Далі — ЦДАГО України). — Ф.57. — Оп. 4. — Спр. 364. — Арк.17-18; 4. ЦДАВО України. — Ф.3836. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк.1; 5. ЦДАВО України. — Ф.3836. — Оп. 1. — Спр. 18. — Арк.19; 6. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Документи і матеріали. — Львів, 1991. — С. 197-198; 7. Кентій А. Українська Повстанська Армія. — 1942-1943 рр. — К., 1999. — С.87; 8. ЦДАГО України. — Ф.1. — Оп. 23. — Спр. 930. — Арк.51; 9. Україна — Польща: важкі питання. Матеріали III міжнародного наукового семінару «Українсько-польські стосунки в роки Другої світової війни». Луцьк, 20-22 травня 1998 року. — Варшава, 1998. — С.50; 10. Киричук Ю. Український національний рух 40-50 років ХХ століття: ідеологія і практика. — Львів, 2003. — С.133; 11. ЦДАГО України. — Ф.57. — Оп. 4. — Спр. 364. — Арк.17; 12. ЦДАВО України. — Ф.3836. — Оп. 1. — Спр. 18. — Арк.2; 13. ЦДАВО України. — Ф.3836. — Оп. 1. — Спр. 18. — Арк.2; 14. ЦДАВО України. — Ф.3836. — Оп. 1. — Спр. 18. — Арк.5; 15. Державний архів Рівненської області (далі — ДАРО). — Ф. Р.30. — Оп. 2. — Спр. 32. — Арк.234; 16. ДАРО. — Ф. Р.30. — Оп. 2. — Спр. 16. — Арк.186; 17. ЦДАВО України. — Ф.3833. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк.42; 18. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Документи і матеріали. — Львів, 1991. — С. 198; 19. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк.69; 20. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 16. — Арк.184; 21. Шанковський Л. Історія українського війська. Збройні сили сучасної доби за роки 1914-1953. Друге, доповнене видання. К., 1991. — С.42; 22. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк.135; 23. Сергійчук В. Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. — К., 2003. — С.116-117; 24. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк.136; 25. Літопис УПА. Нова серія. — Том 2. — Київ - Торонто, 1999. — С.249. 26. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 32. — Арк.155; 27. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 35. — Арк.90; 28. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 333. — Арк.68; 29. ЦДАГО України. — Ф.57. — Оп. 4. — Спр. 364. — Арк.17; 30. ДАРО. — Ф. Р.30. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк.143; 31. ЦДАГО України. — Ф.57. — Оп. 4. — Спр. 364. — Арк.17; 32. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 16. — Арк.243; 33. ДАРО. — Ф.Р.30. — Оп. 2. — Спр. 16. — Арк.243; 34. Русначенко А. Народ збурений: Національно - визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-50-х роках. — К., 2002. — С. 166; 35. ЦДАВО України. — Ф.3833. — Оп. 1. — Спр. 134. — Арк.76; 36. ЦДАВО України. — Ф.3833. — Оп. 1. — Спр. 51. — Арк.1.

В.В.Кононенко

ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА НАРОСТАННЯ КРИТИЧНИХ НАСТРОЇВ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УРСР У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Розвиток українського повоєнного суспільства багато в чому був детермінований змінами в моральному стані та ціннісних орієнтаціях громадян республіки, що склалися після Другої світової війни. Перемога, отримана Радянським Союзом у війні з фашистською Німеччиною, мала далеко неоднозначні та суперечливі наслідки для українського суспільства. Ставши для більшості населення переконливим доказом могутності політичного ладу, який склався в країні після 1917 року, виправданням особливої ролі Компартії в житті країни, вона породжувала почуття твердості та впевненості в майбутньому. Ейфорія перемоги затьмарила в народній свідомості в перші післявоєнні роки наслідки попереднього періоду сталінського тоталітаризму.

Сучасна українська історіографія має у своєму доробку низку праць, які стосуються певних процесів післявоєнного періоду сталінського тоталітаризму. Автори аналізують окремий комплекс подій цього періоду, що дає змогу встановити їх вплив на українське суспільство, в тому числі на систему його психологічних настанов. Питання соціальної історії розглядаються у працях В.Даниленка, В.Барана, Ю.Шаповала, Б.Кравченка, І.Біласа¹. Серед праць закордонної історіографії, в яких розглядаються окремі аспекти української історії, варто виділити праці О.Зубкової, Н.Романовського, М.Геллера, О.Борисова². Однак конкретних досліджень, що вивчають суспільно-політичні настрої, стереотипи мислення, особливості поведінки населення, на жаль, не було.

В даній статті автор ставив за мету проаналізувати зміни в системі ціннісних